

Nieuw leven voor de oudste botanische tuin van Griekenland

Ze zijn begonnen. Woensdagochtend 5 februari gingen de mannen van de Directie Groen van de gemeente Athene aan de slag in de totaal overwoekerde Botanische Tuin van de EKPA, de Nationale Kapodístrias Universiteit van Athene. Een bulldozer en een grijper werden ingezet om de massa's dood hout, die in de jaren van verwaarlozing waren ontstaan, op te ruimen. Eindelijk, de eerste concrete stappen op weg naar de restauratie van de tuin zijn gezet.

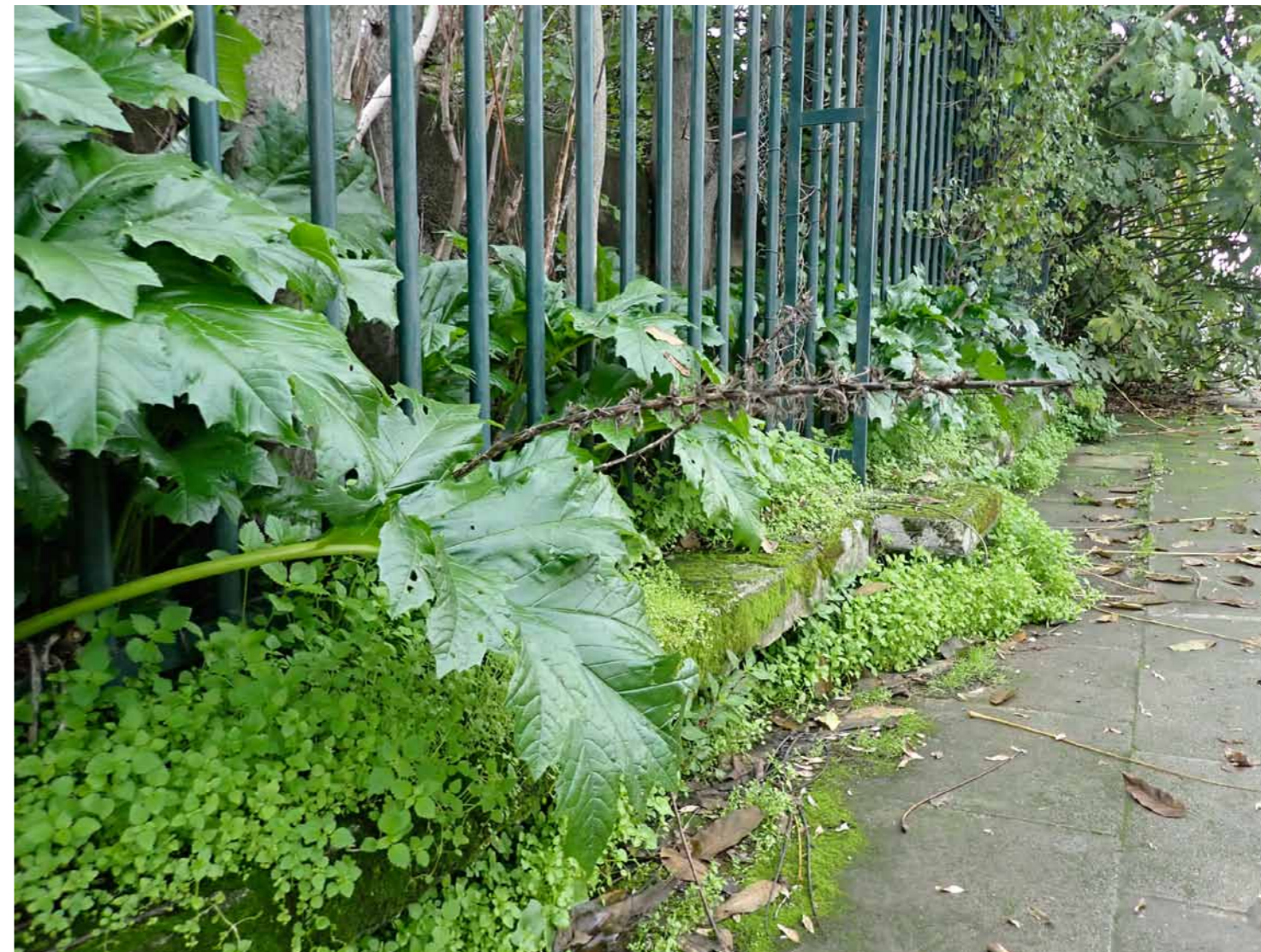

Groot materieel van de Directie Groen wordt ingezet als eerste stap in de restauratie van de Hortus Botanicus van de EKPA | FOTO: GEMEENTE ATHENE

WIM OUDSHOORN | FOTO'S AUTEUR E.A.

OVotankós Kipos ligt al sinds 1835 aan de *Ierá Odós*, de antieke Heilige Weg die van Athene naar Elefsina leidde en nog steeds leidt, al is de heiligheid nu onder een laag asfalt verdwenen en razen dikke rijen auto's eroverheen. Vijfentwintig jaar geleden was het nog een paradijs voor botanici, goed onderhouden, met 200 verschillende soorten planten, oude eerbiedwaardige bomen, een met waterplanten gevulde vijver en tropische kassen. De tuin deed mee in de internationale wetenschappelijke wereld, er werd jaarlijks een *Index Seminum*, zadenruillijst, uitgegeven en naar andere botanische tuinen gestuurd. Vanaf de jaren '90 kwam de klad erin en de crisis gaf de genadeslag. Al het personeel werd ontslagen en de natuur, niet meer binnen de perken gehouden door spade en snoeischaar, kon zich vrijelijk ontwikkelen tot jungle. Een botanische tuin is kwetsbaar en zonder constante professionele verzorging zal hij in betrekkelijk korte tijd verloren gaan.

Maar sinds september 2019 gloort er hoop. De vorig jaar gekozen Burgemeester van Athene Kostas Bakoyannis en de Rector Magnificus van de Universiteit van Athene Thanos Dimópoulos sloten een overeenkomst die de 185 jaar oude botanische tuin weer in oude luister moet herstellen, waarna die opengesteld kan worden voor publiek (zoals dat het geval is met veel botanische tuinen op de wereld). De verwachtingen zijn hoog gespannen. Het ideaal is een groenoase te creëren, waarin bezoekers de stadsdrukke kunnen ontvluchten. Ook de omringende openbare ruimte zal worden meegenomen in de plannen. Geen overbodige luxe, moet je constateren als je hier rondloopt. De verkeersdrukke is hels, de meeste muren zijn volgeklad met *grafitti*, overal zwerft afval, de bebouwing is totaal anarchistisch en om de zoveel tijd schuift de Peloponne-

Acanthus Mollis en *Ficus Carica* verdringen zich bij het omheinende hekwerk

sus-trein dwars door de wijk, over het kruispunt met de *Ierá Odós*, dat wordt afgesloten met een spoorboompje waarvan ze in Nederland in de hoogste alarmfase zouden raken, de wijkbewoners zijn eraan gewend. De totale sfeer is nog erg Griekenland jaren '60-'70. Dus, liefhebbers van het onbekende Athene, neem eens de metro, stap uit op station Keramikós en maak een wandeling door *Votankós*, zoals deze wijk niet onbegrijpelijk heet. Sommigen kunnen onderweg misschien zelfs de oer-*rebético* 'tou *Votanikou* o *mángas*' neuriën.

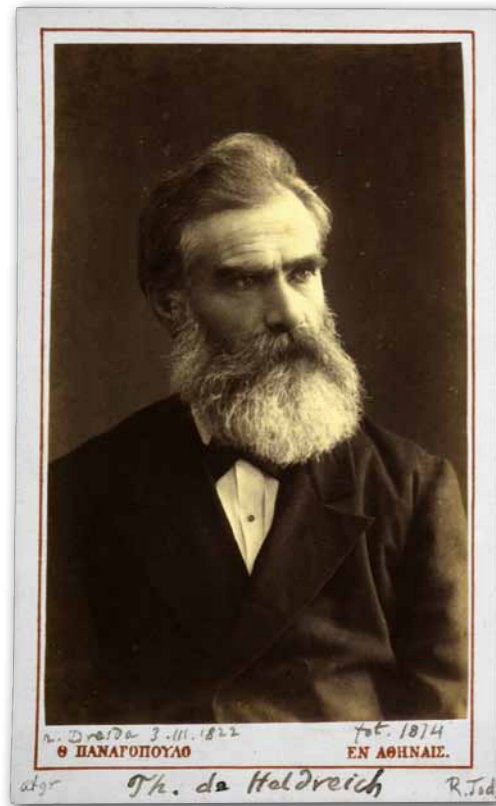
Oude glorie

De wildernis waarin de Botanische Tuin veranderd is in de loop van 25 jaar, wordt goed zichtbaar als je om het perceel heen loopt. De 7 *strémmata* (7.000 m²) die de tuin nog meet is omgeven met een oude muur met hekken van siersmeedwerk waar het groen over- en doorheen groeit. *Acanthus*hussen, vijgenbomen en oelenders doen hun uiterste best tussen de spijlen door de straat op te gaan. Binnenin liggen hopen met afgevallen palmbladeren en verdorpe takken, de braamstruik is koning. Alle met zorg opgekweekte planten die hier ooit floreerden zijn onder dit geweld gesneuveld. De twee Theodors, Theodor von Heldreich (1822-1902) en Theódoros Or-

Melikokíá ofwel Europese netelboom. Bordjes bij alle planten, zoals het hoort, binnenkort weer in de hele Botanische Tuin?

fanidis (1817-1886), alom gewaardeerde professoren in de botanie aan de Universiteit van Athene, die hier in de tweede helft van de 19^e eeuw de scepter zwaaiden, zouden gruwen van deze verloederding. In hun tijd hadden ze de plantencollectie weten uit te breiden tot 2.500 soorten, waarvan een groot deel gekweekt uit zaden die ze van over heel de wereld bij elkaar vergaard hadden door zadenruil met andere universiteiten. Maar ze trokken er ook vaak zelf op uit om inheemse planten en zaden te verzamelen. Von Heldreich is de

Botanicus Theodor Heinrich Hermann von Heldreich (1822-1902), directeur van de Botanische Tuin van Athene | FOTO: TH. PANAGOPOULOS | 1874 | BRON: BOTANISCHE TUINBIBLIOTHEEK, UNIVERSITEIT VAN PADUA, ITALIË

De 'groene' Koningin Amalía (1818-1875)

ontdekker van 7 nieuwe Griekse plantengeslachten en 700 plantensoorten, waarvan er 70 zijn naam dragen, waaronder de *Pinus heldreichii*, in het Grieks *róbolo* genoemd, een imposante dennensoort, die hij op 31 juli 1851 ontdekte op een van zijn tochten door de bergen van Noord-Griekenland.

Het terrein van de Botanische Tuin besloeg oorspronkelijk 120 *strémmata* (120.000 m²) en was aangelegd op het voormalig landgoed van Chasekí, een belastinggaarder in het Ottomaanse Athene, die 'týrannos' werd genoemd en zijn functie met zoveel terreur over de burgers uitoefende, dat hij uiteindelijk in opdracht van de sultan onthoofd werd. Het is opvallend hoe meteen vanaf het moment dat Athene in 1834 hoofdstad werd van de nieuwe Griekse staat initiatieven werden ondernomen om de stad te verfraaien met tuinen en parken. Een drijvende kracht in deze was koningin Amalía, de echtgenote van Otto, de uit Beieren ingevoerde koning. Amalía was voor alles tuinierster en eentje met kennis en visie, ook de wijnbouw had haar grote belangstelling. Haar ambitieuze plannen zijn voor een deel ook gerealiseerd. De *Ethnikós Kipos*, de groene long in het hart van Athene, naast het parlamentsgebouw, ligt er dankzij haar. Schandelijk eigenlijk dat ze nooit een standbeeld heeft gekregen of dat er nooit een park naar haar is vernoemd, alleen de leoidrukke boulevard langs haar grootste project draagt haar naam.

In 1835 werd op het genoemde *ktima tou Chasekí* eerst een arboretum aangelegd, dat drie jaar later omgezet werd in een botanische tuin. Elke zichzelf respecterende universiteit in die tijd beschouwde een dergelijke instelling als onmisbaar om te kunnen functioneren. De medische wetenschap was

nog zeer afhankelijk van een artsenijtuin met geneeskrachtige planten en ook als praktische leerschool voor botanici. Studenten was een dergelijke tuin belangrijk.

Tussen 1888 en 1915 werd het grondgebied van de tuin steeds meer ingeperkt, de oorspronkelijke 120 *strémmata* werden er 25 en uiteindelijk de huidige 7. In eerste instantie ging een deel van de grond naar de Triandafyllis landbouwschool, maar toen die een Landbouwuniversiteit was geworden en er meer gebouwen en proefvelden nodig waren, ging het heel hard met de herindeling van het terrein. In tegenstelling tot de Botanische Tuin, die hermetisch op slot zit, met afschrikwekkend prikkeldraad en al, kun je de tuin van deze *Yeoponikí Scholi* wel betreden, in ieder geval houdt niemand je tegen. Je loopt het schoolplein annex parkeerplaats op. Links naast de ingang zie je een in marmer gehouwen bron uit de Ottomaanse tijd, de enige die is overgebleven uit die periode in Athene. 'Tiran' Chasekí heeft er misschien nog uitgedronken. Je loopt verder tussen de geparkeerde auto's van het personeel door en stapt het groen in. Het is een oude, sfeervolle tuin met twee lichtelijk vervallen gietijzeren plantenkassen, slingerende paden, onverwachte schilderachtige hoekjes, af en toe zelfs nog een boom of een plant met een verklarend bordje. Je kunt je hier al een beetje voorstellen hoe de *Votanikós Kipos* eruit zal gaan zien na zijn restauratie.

De droom van de professor

Vijf jaar is Theofanis Konstandinidis, professor plantensystematiek aan de EKPA, nu directeur van de Botanische Tuin. Vijf jaren van onverschilligheid van de kant van de Universi-

Uitermate cynische graffiti voor een muur van een Botanische Tuin: 'Laten we opstanden zaaien om revoluties te oogsten'

teit van Athene, die misschien nu gaat verkeren in een positievere benadering, als je de overeenkomst tussen Burgemeester en Rector magnificus mag geloven. Overtuigd is Konstandinidis nog niet. Toen ik hem afgelopen december in Athene ontmoette, legde hij toch wel enig cynisme aan de dag over het welslagen van de plannen. Onze afspraak vond plaats in *Panepistimióupoli*, de universiteitsstad in de wijk

Zografou. Het is meer een groengebied, waarin verspreid de gebouwen van de faculteiten van de EKPA liggen. 'Vraag maar een student in de bus waar je uit moet stappen', had hij door de telefoon gezegd. Een goede interviewplek binnen het gebouw van de Biologiefaculteit was niet een, twee, drie gevonden. Zijn eigen kamertje was van bodem tot plafond gevuld met mappen en boeken, het enige open plekje in dit bos bestond uit een bureaustoel en een gedeeltelijk leeggeruimd bureau, in de kantine stonk het naar riolering en klonk de galm van lachende en pratende studenten; na nog een marsje door het gebouw kwamen we uit in de bibliotheek, 'hier is het wel rustig hè?'. Konstandinidis begint meteen te vertellen over de lange geschiedenis van zijn zorgenkind, met veel aandacht voor de grote belangstelling in het 19e-eeuwse Griekenland voor planten uit andere delen van de wereld die onbekend waren in het land. Ze werden overal vandaan gehaald. 'Nu nog steeds ondervinden we de gevolgen van die verzamelwoede. Veel van die exoten ontsnapten, zoals de *vromokarydiá** die uit China afkomstig is. Een agressieve boomsoort die zich over grote afstanden kan verspreiden. In heel Griekenland staan ze nu, kijk maar hier in Athene tussen de opgravingen.' Met terugwerkende kracht herkende ik de

*Vromokarydiá: letterlijk vuilnoot, *Ailanthus altissima*, Nederlands: hemelboom, de bladeren lijken inderdaad op die van een notenboom.

December 2019, de nog zwaar gesloten ingang van de Botanische Tuin aan de Spyrou Patsistraat, de enige tuinman verlaat zijn werkterrein

struiken nu. Ik had tegen ze aan gekeken bij het wachten op de professor voor het Biologiegebouw.

Sinds zijn aanstelling als directeur was een vaak terugkerende gedachte: hoe kan dit ooit nog goed komen. 'De plek was gewoon vergeten, overal afval en onkruid. Elke activiteit was gestopt. De mensen klommen over de hekken, lieten er dieren los. Vandalisme. Er zat geen glasplaat meer in de tropische kassen. Het enige interessante waren de Canarische dadelpalmen en de reusachtige cipressen die er stonden.' De droom van Konstandinidis is, voor zover mogelijk, de oorspronkelijke staat van de tuin herstellen met dezelfde materialen als die bij de aanleg gebruikt zijn, ook de oude functie van de tuin moet weer terug, dus het kweken van bijzondere planten, het uitwisselen van zaden en ideeën, het geven van botanielessen. Een bijzondere wens van hem is een apart ge-

De hemelboom (*Ailanthus altissima*), een ontsnapte exoot die heel Athene – en ook de Botanische Tuin – bedekt met haar kroost | FOTO KATJA SCHULZ

Februari 2020, de Directie Groen verwijdert een dode cipres

FOTO: GEMEENTE ATHENE

deelte van de tuin in te richten voor planten die verbonden zijn met de Griekse geschiedenis, voor Griekse nuts- en medicinale planten en planten die te maken hebben met Griekse heiligen. 'Het belangrijke is in ieder geval dat dit een botanische tuin blijft en niet zomaar een parkje wordt.' Maar de professor ziet het vooralsnog somber in. Er is geen geld, een goed geordend archief ontbreekt. 'We hebben op veel deuren geklopt en kregen her en der kleine bedragen los, waarmee we nu bijvoorbeeld een tuinman kunnen betalen, die de tuin van onkruid bevrijdt en afval opruimt.' Maar het zet nog weinig zoden aan de dijk. Ook die overeenkomst tussen gemeente en universiteit, waar veel kranten enthousiast over schreven, en waardoor ik nu eigenlijk hier met hem zit te praten, vindt hij een beetje voor de show. Op mijn vraag of er geen hulp gevraagd kan worden aan collega-botanische-tuinen zegt hij: 'we hebben niets om terug te geven, kunnen niks laten zien, kunnen niks verkopen.' Het gesprek wordt afgebroken door een medewerker. De professor moet naar de presentatie van een van zijn studenten, over de straatflora in Chalandri, wat voor wilde planten groeien daar nog naast het stoplicht, langs de gevels en bij het beekje dat door de wijk loopt. Ik mag mee.

Februari 2020

Zo was de wat sombere stemming in december 2019. De verrassing in februari 2020 was dus groot, toen ineens de groenmannen van de gemeente en hun machines werden gesignaleerd in de Botanische Tuin. De plannen om die tot leven te wekken lijken serieus. Er is volop actie, de droom van professor Konstandinidis zou wel eens uit kunnen komen. 🐼